

DECIZIA nr.342 din 9 iulie 2024

referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.1.391 alin.(1) din Codul civil

Publicată în Monitorul Oficial nr.1000 din 07.10.2024

Marian Enache	- președinte
Mihaela Ciochină	- judecător
Cristian Deliorga	- judecător
Laura-Iuliana Scânteii	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia Doina Stanciu	- judecător
Elena-Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Cristina Teodora Pop	- magistrat-asistent

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.1.391 alin.(1) din Codul civil, excepție ridicată de Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Curtea de Apel București în Dosarul nr.23568/301/2018 al Curții de Apel București – Secția penală și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.2234D/2019.

2. Dezbaterile au avut loc în ședința publică din data de 13 iulie 2023, cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Nicoleta-Ecaterina Eucarie, fiind consemnate în încheierea de ședință de la acea dată, când, pentru o mai bună studiere a problemelor ce au format obiectul dezbaterii, în temeiul art.57 și al art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 3 octombrie 2023. La această dată, potrivit aceluiași temei legal, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 14 noiembrie 2023, când, constatând că nu sunt prezenți toți judecătorii care au participat la dezbateri, în temeiul dispozițiilor art.57 și ale art.58 alin.(1) din Legea nr.47/1992, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 12 decembrie 2023, când, în temeiul art.57 și al art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992, a amânat pronunțarea pentru data de 30 ianuarie 2024. La data anterior menționată, constatând că nu sunt prezenți toți judecătorii care au participat la dezbateri, potrivit art.58 alin.(1) teza întâi din Legea nr.47/1992, în temeiul dispozițiilor art.57 din Legea nr.47/1992 și ale art.56 alin.(2) din Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 14 februarie 2024, când, în temeiul art.57 și al art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992, Curtea a dispus amânarea pronunțării, în mod succesiv, pentru datele de 19 martie 2024, 26 martie 2024 și 25 aprilie 2024. La data de 25 aprilie 2024, constatând că nu sunt prezenți toți judecătorii care au participat la dezbateri, în temeiul dispozițiilor art.57 și ale art.58 alin.(1) din Legea nr.47/1992, Curtea a dispus amânarea pronunțării pentru data de 28 mai 2024, când, în temeiul aceluiași dispoziții legale, a dispus amânarea pronunțării, succesiv, pentru data de 3 iunie 2024 și data de 9 iulie 2024, când a pronunțat prezenta decizie.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, constată următoarele:

3. Prin Decizia penală nr.865/A din 21 iunie 2019, pronunțată în Dosarul nr.23568/301/2018, **Curtea de Apel București – Secția penală a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a prevederilor art.1.391 alin.(1) din Codul civil**, excepție ridicată de Ministerul Public - Parchetul de pe lângă Curtea de Apel București într-o cauză având ca obiect soluționarea unor apeluri declarate de părțile civile din cauza în care a fost invocată prezenta excepție de neconstituționalitate împotriva unei sentințe penale prin care inculpatul din aceeași cauză a fost condamnat pentru comiterea infracțiunii de vătămare corporală din culpă.

4. **În motivarea excepției de neconstituționalitate** se arată, în esență, că, prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016 privind pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea modului de interpretare și aplicare a dispozițiilor art.1.391 alin.(1) și ale art.1.371 alin.(1) din Codul civil, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, instanța supremă a stabilit că dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil se interpretează în sensul că, într-o cauză penală având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, doar

victima infracțiunii, care a suferit un prejudiciu, este îndreptățită să obțină o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială; prin aceeași decizie instanța supremă a stabilit că dispozițiile art.1.371 alin.(1) din Codul civil se interpretează în sensul că autorul faptei va fi ținut să răspundă numai pentru partea de prejudiciu pe care a pricinuit-o în cazul în care victima prejudiciului a contribuit și ea cu vinovăție la cauzarea ori la mărirea prejudiciului sau nu l-a evitat, în tot sau în parte, deși putea să o facă. Se susține că soluția astfel pronunțată în privința textului criticat este neconstituțională. Se face trimitere la paragraful 53 al Deciziei Curții Constituționale nr.684 din 6 noiembrie 2018 și se susține că asigurarea dreptului la despăgubiri al persoanelor apropiate victimei unei infracțiuni de vătămare corporală este o obligație constituțională, prin raportare la nevoile reale și la evoluția societății românești, și că doar astfel sunt asigurate dreptul la cultură, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul la muncă, protecția copiilor și a tinerilor. Se subliniază faptul că toate aceste drepturi economice și sociale sunt garantate de Legea fundamentală în limitele resurselor economice ale statului român, dar că, prin textul criticat, nu este garantat un nivel rezonabil de protecție a drepturilor fundamentale anterior enumerate. Se arată că există posibilitatea ca victimele infracțiunilor de vătămare corporală (victimele directe) să fie minore sau să se afle în comă, condiții în care acestea nu pot solicita despăgubiri, iar, potrivit textului criticat, persoanelor apropiate acestora (victimelor indirecte) să nu le poată fi acordate despăgubiri care să le amelioreze condițiile de viață. Se susține, totodată, că textul criticat nu permite compensarea suferințelor morale ale persoanelor apropiate victimelor accidentelor rutiere rămase în viață (care au calitatea de victime indirecte).

5. **Curtea de Apel București – Secția penală** opinează că excepția de neconstituționalitate este întemeiată. Arată, în acest sens, că persoanele aflate în relații apropiate cu victima infracțiunii de vătămare corporală suferă daune morale și sunt afectate de faptele ilicite astfel săvârșite, că acestea pot avea o viață mult mai grea în urma afectării integrității corporale a victimei și că este posibil ca ele să fie obligate să îngrijească victima, fără a putea primi despăgubiri care să le amelioreze viața. Se arată că este inechitabil ca astfel de persoane să nu poată primi despăgubiri, indiferent de gradul de vinovăție și de modul în care este afectată viața acestor persoane apropiate victimei.

6. Potrivit prevederilor art.30 alin.(1) din Legea nr.47/1992, actul de sesizare a fost comunicat președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

7. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului, Guvernul și Avocatul Poporului** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

CURTEA,

examinând actul de sesizare, raportul întocmit de judecătorul-raportor, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

8. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.d) din Constituție, precum și ale art.1 alin.(2), ale art.2, 3, 10 și 29 din Legea nr.47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

9. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl constituie dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil, care au următorul cuprins: *„În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială.”*

10. Prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.498 din 4 iulie 2016, s-a admis sesizarea formulată și s-a stabilit că dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil se interpretează în sensul că, într-o cauză penală având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, doar victima infracțiunii, care a suferit un prejudiciu, este îndreptățită să obțină o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială.

11. În opinia autorului excepției de neconstituționalitate, textul legal criticat contravine prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3) și (5) referitoare la statul de drept și la calitatea legii, ale art.21 cu privire la accesul liber la justiție și la dreptul la un proces echitabil și ale art.26 alin.(1) cu privire la viața intimă, familială și privată.

12. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea constată că dispozițiile legale criticate au mai constituit obiectul controlului de constituționalitate, prin raportare la critici similare, fiind pronunțată, în acest sens, Decizia nr.229 din 28 aprilie 2022, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.762 din 29 iulie 2022, prin care a fost respinsă, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate astfel invocată.

13. Având însă în vedere doctrina dreptului viu, care produce efecte directe în privința determinării conținutului normativ al normei de referință, și anume Constituția, precum și faptul că

instanța de control constituțional este unica autoritate jurisdicțională ce are competența de a realiza o interpretare evolutivă a acesteia (*ad similibus*, Decizia nr.498 din 10 mai 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.428 din 28 iunie 2012, Decizia nr.276 din 10 mai 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.572 din 28 iulie 2016, paragraful 19, respectiv Decizia nr.369 din 30 mai 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.582 din 20 iulie 2017, paragraful 19), prin prezenta decizie, Curtea își va reconsidera soluția pronunțată prin Decizia nr.229 din 28 aprilie 2022, precitată. În acest sens, Curtea reține că, prin Decizia nr.766 din 15 iunie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.549 din 3 august 2011, și prin Decizia nr.356 din 25 iunie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.691 din 22 septembrie 2014, a statuat că dreptul este viu, motiv pentru care se impune ca și normele de referință în realizarea controlului de constituționalitate să prevadă o protecție juridică sporită subiectelor de drept. Evoluția ascendentă a acestei protecții este evidentă în jurisprudența Curții Constituționale, aspect care îi permite să stabilească noi exigențe în sarcina legiuitorului sau să adapteze exigențele constituționale deja existente în diverse domenii ale dreptului (a se vedea, în acest sens, Decizia nr.308 din 12 mai 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.585 din 2 august 2016, paragraful 31). Ca atare, în raport cu cele anterior menționate, Curtea își va reconsidera propria jurisprudență referitoare la dispozițiile art.1391 din Codul civil.

14. Astfel, cu privire la art.1.391 din Codul civil, Curtea constată că acesta este cuprins în cartea a V-a – *Despre obligații*, titlul II – *Izvoarele obligațiilor*, capitolul IV – *Răspunderea civilă*, secțiunea a 6-a – *Repararea prejudiciului în cazul răspunderii delictuale*, și vizează repararea prejudiciilor nepatrimoniale (tradițional denumite „daune morale”) rezultate din fapte ilicite care provoacă prejudicii integrității corporale ori sănătății victimei. Alin.(1) al art.1.391 din Codul civil stabilește că, în cazul răspunderii pentru vătămarea integrității corporale ori sănătății unei victime, pot fi acordate și daune morale, mai precis despăgubiri pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială, în vreme ce alin.(2) al art.1.391 din Codul civil precizează că, pentru durerea încercată ca urmare a morții victimei directe a unei fapte ilicite, instanțele pot acorda despăgubiri și ascendenților, descendenților, fraților, surorilor, soțului sau oricăror alte persoane care pot dovedi existența unui prejudiciu moral prin rigoșeu. Curtea observă că alin.(1) al art.1.391 din Codul civil face vorbire de repararea patrimonială a prejudiciilor rezultate din restrângerea posibilităților de viață familială și socială fără a preciza *expressis verbis* persoanele îndreptățite să obțină aceste daune morale, în vreme ce alin.(2) al art.1.391 din Codul civil enumeră *expressis verbis* persoanele care pot beneficia de daune morale pentru durerea prilejuită lor de moartea victimei directe a unui fapt ilicit care stă la baza răspunderii delictuale.

15. Curtea constată că redactarea imprecisă a primului alineat al art.1.391 din Codul civil a fost interpretată prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016 privind pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea modului de interpretare și aplicare a art.1.391 alin.(1) și a art.1.371 alin.(1) din Codul civil, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, în sensul că, într-o cauză penală având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, doar victima infracțiunii, cea care a suferit vătămarea corporală, este îndreptățită să obțină o despăgubire pentru restrângerea posibilităților sale de viață familială și socială. Altfel spus, în cauzele penale, daunele morale pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială pot fi acordate doar victimelor directe („persoana vătămată victimă a infracțiunii”) ale faptului ilicit (*pretium doloris*); indirect, această interpretare exclude posibilitatea obținerii de daune morale de către victimele indirecte (*solatium doloris*) pentru suferințele lor, proprii, rezultate din restrângerea posibilităților lor de viață familială și socială în cadrul interacțiunii lor cu victima directă a faptului ilicit (așa-numitul prejudiciu de afecțiune). Decizia nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, a stabilit că, în cauzele penale, astfel de daune morale pentru victimele indirecte (*solatium doloris*) pot fi acordate doar în baza alineatului al doilea al art.1.391 din Codul civil, adică numai în cazul în care a intervenit moartea victimei directe.

16. Curtea reține că, în dreptul românesc, repararea prejudiciului nepatrimonial s-a realizat în temeiul art.998 din Codul civil de la 1864. „În dreptul prer evoluționar din România, atât literatura juridică și jurisprudența, cât și legislația acceptau, cu titlu de principiu general, repararea prejudiciului moral.” (Mihail Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 106) Au fost considerate daune morale cele în cazul cărora efectul negativ al faptei ilicite „afectează acele atribute ale persoanei care influențează relațiile sale sociale – nume, onoare, reputație etc. – sau cele care se situează în domeniul afectiv al vieții umane – relații între soți, între părinți și copii, între prieteni –, vătămări care își găsesc expresia cea mai tipică în durerea morală și fizică încercată de victime” (Mihail Eliescu, *op. cit.*, p. 106). În mod particular, prejudiciul nepatrimonial suferit de victima unui fapt ilicit care a avut ca urmare vătămarea integrității corporale sau a sănătății a

avut acest temei normativ. De altfel, și art.92 alin.(2) din Codul penal român din 1936 a prevăzut în mod expres acordarea de daune morale în cazul vătămării integrității corporale sau sănătății unei persoane.

17. Prin Decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr.VII din 29 decembrie 1952 s-a interzis repararea bănească a prejudiciului nepatrimonial. Ca urmare, art.92 alin.(2) din Codul penal a fost abrogat, iar Codul penal adoptat în 1969 nu a mai prevăzut nimic în această privință. Cu toate acestea, chiar și în perioada regimului comunist, în pofida Deciziei de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr.VII din 29 decembrie 1952, instanțele judecătorești au acordat daune morale, dar numai în cazuri excepționale. Astfel, unele hotărâri nu utilizau denumirea „prejudiciu moral”, dar făceau referire la un prejudiciu aflat la granița dintre prejudiciul patrimonial și cel nepatrimonial.

18. Cele trei exemple cel mai des citate în literatura juridică a vremii vizează, toate, consecințe ale unor vătămări corporale grave pentru că doar acestea erau considerate susceptibile de reparare pe cale pecuniară în perioada regimului comunist: prejudiciul de agrement (instanțele acordau o sumă pentru privarea victimei de participare la viața socială), prejudiciul constând în efortul suplimentar pe care trebuie să îl depună victima la locul de muncă, după accident, pentru a obține același salariu, efort suplimentar provocat de existența unei stări de incapacitate parțială de muncă, precum și prejudiciul rezultat din posibila diminuare în timp a vederii la singurul ochi care i-a mai rămas unui copil care nu a împlinit vârsta de 14 ani după ce, în urma unui fapt ilicit, a pierdut celălalt ochi (Mihail Eliescu, *op. cit.*, p. 105). Pentru a contracara un argument factic avansat în epocă, literatura juridică a vremii a comentat aceste spețe arătând că „Nu este vorba de a transforma o durere sufletească în izvor de câștig, ci de a alina, prin mijlocirea reparațiunii bănești, condițiile de viață alterate ale victimei” (Mihail Eliescu, *op. cit.*, p. 109).

19. Curtea constată că art.998 din Cod civil din 1864 avea o redactare generală, ce permitea respectarea pe deplin a principiului reparării integrale a prejudiciilor cauzate prin fapte ilicite, adică permitea repararea atât a prejudiciilor patrimoniale, cât și a celor nepatrimoniale. Textul nu limita nici sfera faptelor care puteau cauza prejudicii, nici sfera victimelor, nu stabilea nici modul de reparare a prejudiciilor și nici întinderea sau felul reparației (a se vedea Ilie Urs, *Repararea daunelor morale*, Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 4), prin această maximă generalitate și flexibilitate el fiind aplicabil deopotrivă și în cazul atingerilor aduse vieții private, onoarei, imaginii, dar și în cazul delictelor de presă (Ovidiu Ungureanu, Cornelia Munteanu, *Drept civil. Persoanele*, Editura Hamangiu, București, ed. 2, p. 79, nota 1). Toți cei care erau lezați printr-un fapt prejudiciabil puteau exercita acțiunea în daune-interese. De altfel, el includea și prejudiciile cauzate prin rigoșeu, cu singura condiție ca interesul vătămat să fie licit și moral (Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Editura Universul Juridic, București, 2012, pp. 575-577).

20. Curtea reține că încă înainte de adoptarea noului Cod civil problema despăgubirii daunelor morale suferite de victimele indirecte în cazul supraviețuirii victimei directe a fost analizată și a primit răspunsuri favorabile în practică și în literatura juridică în baza argumentului conform căruia „indemnizarea unei daune nu este în funcție de reprezentarea pe care și-o face victima, ci de constatarea și evaluarea obiectivă a judecătorului” (Ilie Urs, *op.cit.*, p. 126). „Domeniul predilect al prejudiciilor prin rigoșeu se află cel mai frecvent în sfera prejudiciilor corporale”, legătura de causalitate fiind prezentă în sensul că „prejudiciul pe care îl suferă victima imediată este prin el însuși la originea directă a altor prejudicii cauzate unor terțe persoane” (Liviu Pop, Ionuț-Florin Popa, Stelian Ioan Vidu, *op.cit.*, p. 575). De altfel, analize asemănătoare se regăsesc constant și în literatura juridică franceză, care comentează cele cinci articole din Codul civil francez ce stau la baza răspunderii delictuale, care au rămas neschimbate de la 1804 și care sunt cele ce au servit drept model legiuitorului român de la 1864, precum și practicii judecătorești în materie.

21. În cazul particular al unei victime a unui fapt ilicit care a pierdut complet starea de conștiință, literatura juridică română a apreciat încă din 2001 că argumentele avansate de practica judiciară pentru a acorda daune morale acesteia (și anume faptul că nu este sigur că și în starea vegetativă în care se află nu ar putea resimți suferința) nu conving că, în definitiv, cei care vor profita de indemnizație nu ar fi părinții victimei, care oricum trebuie să îngrijească permanent victima inconștientă. În această situație s-a arătat că ar fi mai firesc să li se recunoască un drept la despăgubiri morale acestor victime indirecte, pentru repararea propriului prejudiciu moral suferit în fiecare zi în care îngrijesc o persoană inconștientă pe care, în absența faptului cauzator de prejudicii, ar fi putut să o aibă ca un membru deplin al familiei. Abia în cazul în care victima directă este vătămată grav și iremediabil se poate considera că rudele apropiate suferă un prejudiciu moral propriu, căci nu numai că suferă din pricina morții unui membru apropiat al familiei, ci suferă și pentru că au pierdut ele șansa de a duce o viață normală o anumită perioadă de timp (dacă prejudiciul sănătății victimei directe este limitat în timp) sau pentru tot restul vieții victimei directe (dacă prejudiciul suferit de aceasta este pe viață). Într-o astfel de situație, „nedreptatea nu constă în a lipsi victima, rămasă inconștientă total și definitiv, de repararea unui prejudiciu moral grav, pe care ea – poate – nu îl resimte, ci tocmai în a elibera de orice obligație

pe autorul unui prejudiciu atât de grav” (a se vedea Ilie Urs, *op. cit.*, p. 140). Astfel, prejudiciul moral în situațiile evocate mai sus este resimțit nu doar de victima directă, ci, în egală măsură, și de persoanele apropiate respectivei victime directe care este redusă la o stare vegetativă.

22. De altfel, în practica instanțelor judecătorești din România, art.1.391 alin.(1) din Codul civil a fost aplicat diferit înainte și după Decizia nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală. Anterior pronunțării acestei decizii, instanțele penale din România aveau o jurisprudență variabilă, în care majoritară era opinia conform căreia victimele indirecte nu erau îndreptățite la daune morale (*solatium doloris*) decât în cazul decesului victimei directe, în vreme ce instanțele civile acordau daune morale (*solatium doloris*) victimelor indirecte foarte rar și doar în cazuri bine justificate, adică pentru suferințe proprii semnificative, în situația în care victima directă supraviețuia faptului ilicit cauzator de prejudicii.

23. Ulterior pronunțării Deciziei nr.12 din 16 mai 2016, de regulă, în cauzele penale nu au mai fost acordate daune morale victimelor indirecte pentru restrângerea posibilităților lor de viață familială și socială, deși de la această regulă există și excepții (se vedea Decizia penală nr.244/A/5 martie 2018, pronunțată de Curtea de Apel Pitești – Secția penală și pentru cauze cu minori și de familie, prin care aceasta nu s-a pronunțat asupra aplicabilității Deciziei Înaltei Curți de Casație și Justiție nr.12 din 16 mai 2016, deși fusese invocată de societatea de asigurare, și în care au fost menținute daunele morale acordate de prima instanță părinților unui tânăr, victimă a unui accident grav în urma căruia a rămas infirm, și Sentința penală nr.730 din 8 septembrie 2021 în care Judecătoria Buzău – Secția penală a acordat daune morale și soției, fiicelor minore și părinților persoanei vătămate).

24. În cauzele civile, inițial, aplicabilitatea Deciziei nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, a fost pusă în discuție. Astfel, în Decizia nr.1.147/2018, Înalta Curte de Casație și Justiție – Secția I civilă a pus în discuție aplicabilitatea Deciziei nr.12 din 16 mai 2016 în cauze civile și a apreciat că, în temeiul art.521 alin.(3) din Codul de procedură civilă, dezlegarea dată se impune numai în cauzele penale. Cu toate acestea, Înalta Curte de Casație și Justiție – Secția I civilă a explicat că raționamentul care a stat la baza Deciziei nr.12 din 16 mai 2016 se impune – pentru identitate de rațiune – și în cauze civile întemeiate pe dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil deoarece principiile reparării pagubei produse printr-o faptă ilicită (care poate fi sau nu infracțiune) sunt aceleași, indiferent dacă acțiunea civilă se exercită alături de acțiunea penală sau independent de aceasta. Și alte instanțe civile au considerat că interpretarea dată art.1.391 alin.(1) din Codul civil prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016 este relevantă și în materie civilă. Prin Sentința civilă nr.289/LM/2018, Tribunalul Bihor – Secția I civilă a soluționat o acțiune civilă derivată dintr-o cauză penală (accident de muncă) și a aplicat Decizia instanței supreme nr.12 din 16 mai 2016 cu motivarea că speța este un litigiu de muncă, dar în același timp are rolul de a soluționa latura civilă a unei cauze penale în condițiile art.27 din Codul de procedură penală.

25. Cu toate acestea, există și cauze civile în care aplicabilitatea în materie civilă a Deciziei nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, nu a fost analizată, iar acesta a fost unul dintre motivele pentru care Înalta Curte de Casație și Justiție – Secția I civilă a casat deciziile respectivelor curți de apel, lăsând impresia că ar fi posibilă acordarea de despăgubiri morale pentru victimele indirecte (*solatium doloris*) și în acele cauze în care victima directă a suferit vătămări grave, permanente și ireversibile ale sănătății sale, vătămări corporale care necesită o implicare majoră a victimelor indirecte în acordarea de îngrijiri medicale și de sprijin moral și afectiv victimei directe, producând în același timp și o afectare gravă a vieții de familie a victimelor indirecte, care astfel sunt în drept să reclame compensarea patrimonială a prejudiciilor lor morale.

26. În concluzie, după pronunțarea Deciziei nr.12 din 16 mai 2016 de către instanța supremă, instanțele judecătorești au identificat uneori posibilitatea de a acorda daune morale și victimelor indirecte pentru afectarea vieții lor de familie, dar numai cu titlu excepțional și cu ignorarea Deciziei nr.12 din 16 mai 2016.

27. Distinct de considerentele mai sus invocate, Curtea constată că, generic vorbind, în sistemele juridice de *common law* predomină abordarea funcțională, care protejează juridic mai ales victimele directe și conform căreia pentru acordarea unei reparații patrimoniale trebuie dovedită în instanță legătura de cauzalitate imediată dintre fapta ilicită și prejudiciul reclamat, prejudiciile pentru victimele indirecte fiind rar admise, doar în cazuri excepționale (atunci când afectarea gravă și iremediabilă a sănătății victimei directe conduce nemijlocit la crearea unui prejudiciu de afecțiune propriu al victimei indirecte) și doar sub forma unor sume fixe în quantumuri mai degrabă modice. Tot generic vorbind, în sistemele de drept civil, principiul reparării integrale a prejudiciilor nu a exclus niciodată posibilitatea acordării de despăgubiri și victimelor indirecte ale unui fapt ilicit. În special în practica judiciară din Franța, care a inspirat ulterior și alte sisteme juridice naționale, începând cu finele

secolului al XIX-lea au fost reparate prejudiciile materiale (daune de natură pur economică) provocate unei victime indirecte a unui fapt ilicit, iar către finele secolului al XX-lea au început să fie reparate și prejudiciile morale ale victimelor indirecte.

28. Cu toate acestea, indiferent de plasarea într-o familie sau alta de sisteme juridice, fiecare sistem juridic național cunoaște particularități și soluții specifice pentru chestiunea reparării patrimoniale a daunelor morale suferite de victimele indirecte ale unui fapt ilicit. Legislația din Elveția, Grecia, Portugalia și Finlanda tind să favorizeze abordarea funcțională. Cehia a trecut chiar printr-o scurtă perioadă în care o practică judiciară extrem de favorabilă și generoasă în privința reparării integrale a prejudiciilor, inclusiv a celor morale datorate victimelor indirecte (în mod particular, în cazul accidentelor de circulație), a determinat o creștere spectaculoasă a costurilor cu asigurările obligatorii ale vehiculelor motorizate, fapt care a condus ulterior la o practică judiciară mult mai reticentă, în special în privința daunelor morale. În Olanda, repararea patrimonială a daunelor morale suferite de victimele indirecte ale unui fapt ilicit este acordată doar dacă prin uciderea victimei directe făptuitorul a intenționat să prejudicieze victima indirectă. În Scoția, Elveția sau Portugalia, victimele indirecte pot fi despăgubite numai dacă pot face dovada faptului că prejudiciul lor este distinct de cel al victimei directe, adică dacă victima indirectă poate dovedi că prejudiciul asupra sănătății sale este un rezultat direct al prejudiciului adus victimei directe. În Austria, Irlanda, Suedia și Lituania, stresul emoțional suferit de victima indirectă trebuie să constituie un prejudiciu asupra sănătății sale de natură să corespundă definiției medicale și juridice de „prejudiciu adus sănătății proprii” pentru a fi despăgubit. În Germania, reacția victimelor indirecte trebuie să depășească ceea ce este considerat medical normal ca suferință în cazuri asemănătoare.

29. Dreptul civil, de sorginte franceză, precum și sistemele normative naționale care se inspiră din acesta tind să fie mai generoase cu victimele indirecte, în special atunci când victima directă a decedat, dar, uneori, chiar și atunci când victima directă a supraviețuit, dar a suferit o afectare gravă, permanentă și iremediabilă a sănătății. Franța, Belgia și Spania tind să acorde despăgubiri și celor care suferă prejudicii morale ca urmare a prejudiciilor grave aduse sănătății victimei directe. Uneori nu este nici măcar necesar ca victima indirectă să se afle în relație de rudenie cu victima directă și nici ca ea să sufere prejudicii morale severe ori excepționale. În Codul civil adoptat în 2021, Polonia a reglementat explicit dreptul la daune morale și pentru victimele indirecte – membri apropiați ai familiei victimei unei vătămări corporale grave și permanente –, pe lângă daunele morale acordate victimei directe a unui prejudiciu de sănătate soldat cu lipsa capacității de a stabili sau de a continua relații familiale.

30. Curtea constată că și unele jurisdicții constituționale au fost confruntate cu această problematică și au decis în sens favorabil protecției victimelor indirecte. Consultarea realizată de Curtea Constituțională a României prin intermediul Comisiei de la Veneția a relevat aspecte interesante din practica de drept comparat, în Dosarul nr.111D/2018 al Curții Constituționale, soluționat prin Decizia nr.229 din 28 aprilie 2022. Astfel, în Croația, Curtea Constituțională a confirmat jurisprudența instanțelor de drept comun prin care a fost extinsă sfera victimelor indirecte beneficiare de *solatium doloris* și la bunici și nepoți, dacă aceștia aveau legături speciale cu victima directă, dar numai dacă victima directă prezintă „o dizabilitate severă și completă” (în Croația) (a se vedea deciziile nr.U-III-576/2000 din 24 ianuarie 2007, nr.U-I-3704/2007 din 20 mai 2009, nr.U-III-3371/2011 din 14 ianuarie 2015, nr.U-III-5044/2017 din 9 aprilie 2018). În Slovenia, Curtea Constituțională a tratat această problematică exclusiv prin prisma posibilității de a moșteni o astfel de despăgubire și a confirmat că o astfel de opțiune este constituțională doar în măsura în care daunele morale acordate pentru vătămări corporale grave au fost recunoscute fie într-o hotărâre judecătorească, fie în cadrul unui acord scris (a se vedea Decizia nr.U-I-213/15 din 28 septembrie 2016). În Spania, Tribunalul Constituțional a stabilit că despăgubirea acordată rudelor victimei directe pentru afectarea calității vieții lor de familie în cazul în care victima directă suferă o vătămare corporală gravă, prevăzută de legislația referitoare la circulația pe drumurile publice (art.111 din Decretul-Lege Regal nr.8/2004 din 29 octombrie 2004), nu poate include și afectarea vederii victimei indirecte, dacă acest prejudiciu nu a făcut obiectul cererii introductive de chemare în judecată, dar a recunoscut existența unui drept la daune morale pentru victimele indirecte (a se vedea Hotărârea nr.180/2007 din 10 septembrie 2007). Curtea Constituțională a Lituaniei a stabilit că, în cazul unor vătămări corporale grave (mutilare), o compensație morală generică poate fi acordată și familiei victimei directe, dar nu fiecărui membru al familiei victimei directe, în afară de ipoteza în care circumstanțe speciale ar putea justifica daune morale pentru fiecare victimă indirectă (a se vedea Decizia din 29 decembrie 2014 în Dosarul 2014-06-03).

31. La nivelul Consiliului European, Rezoluția (75) 7 privind despăgubirile în caz de vătămare corporală sau deces adoptată de Comitetul Miniștrilor la 14 martie 1975 stabilește cu titlu de principiu (pct.13, în cadrul secțiunii referitoare la „Compensarea daunelor în cazul vătămării integrității fizice”) că, în caz de vătămare corporală, părinții și soțul/soția victimei directe pot fi despăgubiți doar pentru suferința proprie și numai aceasta este „de natură excepțională” și își are cauza în „suferința fizică sau

psihică a victimei directe” care a supraviețuit faptului ilicit, adăugând în mod expres că „alte persoane nu ar trebui să beneficieze de acest tip de despăgubiri”. Pct.19, care vizează „Compensarea daunelor în caz de deces”, arată că, în cazul decesului victimei directe, doar soțul/soția și copiii victimei directe ar trebui să beneficieze de daune morale pentru suferința proprie și numai dacă aceste persoane au avut „o legătură afectivă strânsă cu victima” directă la data decesului acesteia.

32. În concluzie, Curtea reține că standardele internaționale și mai rar legislația, dar mai ales jurisprudența din dreptul străin sau comparat acceptă ideea că daunele morale proprii suferite de victimele indirecte ale unui fapt ilicit care a cauzat o daună corporală victimei directe pot fi despăgubite, dar numai în acele cazuri în care victima directă a suferit o vătămare corporală gravă, permanentă și iremediabilă și numai dacă aceasta afectează sever ori în mod excepțional posibilitățile de viață familială și socială ale victimelor indirecte în interacțiunea lor cu victima directă.

33. Raportând cele de mai sus la prezenta cauză, Curtea constată că, în România, acordarea de despăgubiri pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială constituie obiectul de reglementare al alin.(1) al art.1.391 din Codul civil, care nu distinge între victimele directe și victimele indirecte, și numai interpretarea dată acestor prevederi de către unele instanțe judecătorești a condus în practică la o restrângere a sferei sale de aplicare exclusiv la victimele directe.

34. Codul civil român stabilește principiul reparării integrale a prejudiciilor provocate victimelor unor fapte ilicite [art.1.349 („toate prejudiciile cauzate [...] să le repare integral”), art.1.357 („cel care cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare”) și art.1.381 („orice prejudiciu dă dreptul la reparație”)], fără a distinge după cum victimele au suferit în mod direct sau indirect respectivele prejudicii. Confirmând principiul reparării integrale a daunelor provocate de o faptă ilicită, art.1.385 alin.(1) din Codul civil introduce posibilitatea unor excepții, care trebuie însă prevăzute doar prin lege – „prejudiciul se repară integral, dacă prin lege nu se prevede altfel”.

35. Răspunderea delictuală pentru vătămarile aduse integrității corporale ori sănătății reprezintă o aplicare concretă a răspunderii delictuale, și nu o excepție de la aceasta. Cazul particular al răspunderii delictuale pentru vătămarile aduse integrității corporale ori sănătății victimei este reglementat de art.1.387 în privința prejudiciilor materiale ce pot fi reparate și de art.1.391 în privința prejudiciilor nepatrimoniale. În sfârșit, art.1.355 alin.(3) din Codul civil interzice orice acte de dispoziție ale persoanelor private cu privire la condițiile în care poate fi angajată răspunderea pentru prejudiciile materiale ori morale cauzate integrității fizice sau psihice ori sănătății, dar face posibilă intervenția legiuitorului în această materie: „răspunderea pentru prejudiciile cauzate integrității fizice sau psihice ori sănătății nu poate fi înlăturată ori diminuată decât în condițiile legii”. Rezultă deci că și în cazul particular al reparării prejudiciilor cauzate integrității fizice sau psihice ori sănătății se aplică principiul reparării integrale a prejudiciilor, dar legiuitorul poate institui limite ori excepții de la răspunderea delictuală ce poate fi angajată.

36. În plus, alin.(3) al art.1.349 din Codul civil stabilește că repararea prejudiciului poate fi făcută și de o altă persoană decât cea care săvârșește fapta ilicită, însă doar în cazurile expres prevăzute de lege („în cazurile anume prevăzute de lege, o persoană este obligată să repare prejudiciul cauzat de fapta altuia [...]”). O astfel de situație se regăsește în cazul asigurărilor de răspundere civilă auto (RCA) pe care conducătorii auto au obligația să le încheie pentru vehiculele supuse înmatriculării/înregistrării în România. În privința acestora din urmă se aplică art.2.213 din Codul civil, care dispune că „asigurările obligatorii se reglementează prin legi speciale”. Astfel de legi speciale pot stabili limite ori excepții de la principiul reparării integrale a prejudiciilor provocate prin fapte delictuale în ceea ce privește asigurătorul. Spre exemplu, la data producerii accidentului care a dat naștere procesului în cadrul căruia a fost ridicată prezenta excepție de neconstituționalitate erau în vigoare dispozițiile art.50 din Legea nr.136/1995 privind asigurările și reasigurările în România, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.303 din 30 decembrie 1995, potrivit căreia „despăgubirile se acordă pentru sumele pe care asiguratul este obligat să le plătească cu titlu de dezdăunare și cheltuieli de judecată persoanelor păgubite prin vătămare corporală sau deces, precum și prin avarierea sau distrugerea de bunuri”.

37. În consecință, din ansamblul reglementărilor din Codul civil analizate mai sus, deși principiul reparării integrale a prejudiciilor provocate victimelor unor fapte ilicite consacrat de Codul civil nu este absolut, doar legiuitorul poate stabili limite, și numai în mod expres, iar nu instanțele judecătorești. În privința cazului particular al prejudiciilor aduse integrității corporale ori sănătății, principiul reparării integrale a prejudiciilor rămâne valabil, doar legiuitorul putând decide diminuarea sau înlăturarea răspunderii delictuale, și nu instanțele judecătorești pe cale de interpretare.

38. Or, Curtea constată că alin.(1) al art.1.391 din Codul civil poate da naștere la două interpretări, cu rezultate – în ceea ce privește acordarea de daune morale victimelor indirecte – radical diferite: (i) fie alin.(1) reglementează daunele morale datorate exclusiv victimelor directe ale unui fapt

ilicite cauzator de prejudicii corporale, dar în acest caz legiuitorul ar fi trebuit să precizeze acest lucru în mod expres, el fiind singurul abilitat să stabilească astfel de limitări față de principiul general al reparării integrale a prejudiciilor rezultate din fapte ilicite; (ii) fie alin.(1) reglementează în general cu privire la daunele morale datorate victimelor unui fapt ilicit cauzator de prejudicii corporale pentru restrângerea posibilităților lor de viață familială în conformitate cu principiul reparării integrale a prejudiciilor rezultate din fapte ilicite, adică are în vedere toate tipurile de victime care își pot vedea afectată viața familială ori socială în interacțiunea lor cu victima directă a faptului ilicit cauzator de prejudicii corporale, respectiv vizează atât victimele directe, cât și pe cele indirecte.

39. Prima interpretare restrânge aplicabilitatea textului doar la victimele directe supraviețuitoare unui fapt ilicit cauzator de prejudicii corporale în condițiile în care legiuitorul nu a prevăzut expres o astfel de limitare a principiului reparării integrale a prejudiciilor. A doua interpretare face aplicarea deplină a principiului reparării integrale a prejudiciilor cauzate de un fapt ilicit atât în privința victimelor directe, cât și în privința victimelor indirecte. Prima interpretare, prin caracterul său restrictiv, încalcă art.22 și 26 din Constituție în privința titularilor care sunt victime indirecte ale faptului ilicit cauzator de prejudicii. A doua interpretare, fără a obliga la acordarea sistematică de daune morale și victimelor indirecte, lasă o marjă de apreciere instanțelor judecătorești, permițând respectarea drepturilor fundamentale ale ambelor categorii de victime (directe și indirecte) ale unor fapte ilicite cauzatoare de prejudicii corporale.

40. În aceste condiții, interpretarea dată dispozițiilor art.1391 alin.(1) din Codul civil de către Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016, potrivit căreia într-o cauză penală având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, doar victima infracțiunii, cea care a suferit vătămarea corporală poate fi despăgubită, a condus la determinarea cu precizie a sferei de aplicare a textului criticat, prin interpretarea acestuia potrivit principiilor și metodelor de interpretare consacrate în drept.

41. Mai mult, într-o interpretare textualistă, ipoteza normativă prevăzută de alin.(1) al art.1.391 din Codul civil este clară și vizează doar interacțiunea dintre victimele directe și cele indirecte prin restrângerea posibilităților de viață familială și socială, în vreme ce alin.(2) al art.1.391 din Codul civil se referă la o altă ipoteză normativă, respectiv la suferințele provocate doar categoriilor de persoane limitativ enumerate în text de decesul victimei directe. Astfel, alin.(1) al art.1.391 din Codul civil reglementează posibilitatea acordării de despăgubiri pentru prejudiciul ce constă în „restrângerea posibilităților de viață familială și socială” ca urmare a „vătămării integrității corporale ori a sănătății” unei persoane, și nu pentru prejudiciul care constă în „durerea încercată pentru moartea victimei”, așa cum stabilește alin.(2) al art.1.391.

42. Curtea constată că ipotezele normative ale primelor sale două alineate sunt diferite și că ține de domeniul evidenței faptul că durerea resimțită la dispariția unui membru al familiei (doliu) nu este același lucru cu limitarea interacțiunilor sociale sau familiale cu o victimă ce a fost vătămată corporal în mod grav, dar este încă în viață. Alin.(2) al art.1.391 din Codul civil vizează un caz particular, respectiv cel în care victima directă a decedat – interpretul poate ajunge la concluzia că decesul este o urmare a vătămărilor corporale suferite –, motiv pentru care legiuitorul i-a enumerat numai pe cei care mai pot beneficia de acest tip de daune morale și care, în mod logic, nu au cum să mai includă victima directă. Trebuie observat însă că în această din urmă ipoteză normativă legiuitorul s-a referit doar la anumite victime indirecte ale vătămării corporale, fără a mai oferi doar criterii vagi de identificare, precum a făcut în alin.(1) al art.1.391 din Codul civil, acolo unde a precizat doar că trebuie analizate posibilitățile de viață familială ori socială pentru a putea identifica beneficiarii daunelor morale.

43. Într-adevăr, alin.(1) al art.1.391 din Codul civil nu face nicio precizare cu privire la potențialii săi beneficiari, instanțele putând să stabilească în fiecare caz în parte, în concret, cine sunt cei care au suferit prejudiciul ce constă în „restrângerea posibilităților de viață familială și socială” ca urmare a unei „vătămări a integrității corporale ori a sănătății” unei persoane. Astfel, dacă în cazul victimei directe a unui accident de circulație ce a suferit o afectare gravă, iremediabilă și permanentă a sănătății sale, viața sa privată socială este definitiv afectată, iar repararea prejudiciului suferit trebuie să fie integrală și să includă și daunele morale (*pretium doloris*), în cazul victimelor indirecte viața lor privată este parțial afectată, dar numai în ceea ce privește interacțiunile sociale cu victima directă. Prin urmare, atunci când în Decizia nr.12 din 16 mai 2016 Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală a reținut că „analizând dispozițiile legale evocate – alin.(1) și (2) ale art.1.391 din Codul civil, se desprinde concluzia că victima prejudiciului este titularul exclusiv al dreptului la despăgubire [...]”, instanța supremă nu a făcut altceva decât să reia principiul general al răspunderii delictuale, conform căruia doar persoana care a suferit un prejudiciu în urma unui fapt ilicit trebuie să fie despăgubită. Atunci însă când a continuat analiza și a arătat că victima prejudiciului este doar „acea persoană care a suferit o traumă corporală produsă prin săvârșirea unei fapte ilicite sau a unui alt eveniment pentru care o persoană este chemată să răspundă”, Secția penală

a Înaltei Curți de Casație și Justiție a restrâns sfera de aplicare a art.1.391 alin.(1) din Codul civil, întrucât textul criticat, fiind extrem de imprecis formulat, obliga la o riguroasă determinare a sferei sale de aplicare. Aceasta cu atât mai mult cu cât afectarea posibilităților de viață familială la care se referă alin.(1) al art.1.391 din Codul civil nu poate viza decât interacțiunile sociale dintre membrii aceleiași familii: dacă victima directă își vede afectată viață familială, acest lucru se petrece doar în relațiile cu membrii propriei sale familii; reciproc, membrii familiei care sunt victimele indirecte ale unui fapt cauzator de prejudicii corporale pentru victima directă pot solicita repararea daunelor morale rezultate exclusiv din afectarea posibilităților de viață familială doar cu victima directă. Altfel spus, victimele indirecte ale faptei ilicite suferă o restrângere a vieții de familie numai în raport cu persoana vătămată, dar ele continuă să se bucure de viața de familie și socială pe care o aveau înainte de producerea faptului ilicit cauzator de prejudicii corporale pentru victima directă, atât în interacțiunile lor cu ceilalți membri ai respectivei familii, cât și în interacțiunile cu celelalte persoane din anturajul social obișnuit.

44. Prin urmare, pentru obținerea de daune morale care să compenseze suferința psihică ori afectarea posibilităților lor de viață familială, oricare dintre victime trebuie să facă dovada prejudiciilor proprii pe care le-a suferit. Dacă raportat la victimele directe pare mai facil de dovedit *pretium doloris*, motiv pentru care instanțele judecătorești au admis în mod constant astfel de cereri în baza alin.(1) al art.1.391 din Codul civil, în cazul victimelor indirecte sarcina dovedirii *solatium doloris* le revine în întregime acestora și necesită dovedirea unui prejudiciu moral propriu, distinct de cel al victimei directe a prejudiciului corporal. Tocmai pentru că astfel de prejudicii morale sunt mai greu de probat, instanțele de judecătorești au fost mai parcimonioase în legătură cu *solatium doloris* și au avut ezitări în a le deduce din prevederile alin.(1) al art.1.391 din Codul civil. Toate acestea sunt chestiuni de fapt, care își vor găsi soluționarea în fața instanțelor de drept comun, și nu în fața Curții Constituționale. Însă excluderea *de plano* a oricărei posibilități de a repara daunele morale ale victimelor indirecte, suferite în urma afectării lor psihice ori a vieții lor de familie în interacțiunea cu victima directă a unui prejudiciu corporal grav și iremediabil, echivalează nu doar cu o limitare a principiului general al reparării integrale a prejudiciilor cauzate prin fapte ilicite, ci și cu o încălcare a art.22, respectiv a art.26 din Constituție.

45. Art.22 din Constituție protejează, între altele, dreptul la integritate psihică, un drept fundamental puternic legat de dreptul la viață. Latura psihică a vieții individului reprezintă elementul esențial ce marchează identitatea ființei umane. De aceea, garantarea integrității psihice, inclusiv prin prevederi legale explicite, este absolut necesară în asigurarea respectării drepturilor omului. Suferințele provocate psihicului uman, chiar dacă nu sunt întotdeauna sesizabile ori cuantificabile, pot fi prezente. În cadrul interacțiunilor sociale din interiorul unei familii, afectarea psihică a celor care sunt nevoiți să interacționeze cotidian cu o persoană aflată în „stare vegetativă” sau care suferă mari limitări fizice poate antrena condiții de viață solicitante și poate conduce, uneori, chiar la suferințe psihice proprii ale membrilor de familie care nu se află în „stare vegetativă”. Revine instanțelor judecătorești sesizate cu solicitări concrete de despăgubiri pentru astfel de prejudicii morale să stabilească existența și întinderea lor, precum și reparațiile datorate, dar atâta vreme cât legiuitorul nu a exclus explicit repararea unui astfel de prejudiciu moral, acesta nu poate fi înlăturat pe cale pretoriană.

46. Art.26 din Constituție protejează viața intimă, familială și privată și impune autorităților publice atât obligații negative, de abținere de la orice ingerință în sfera vieții de familie a persoanei, cât și obligații pozitive, și anume aceea de a asigura cadrul normativ necesar protejării acestui drept fundamental. Dimensiunea juridică a familiei vizează cel puțin două coordonate majore: pe de o parte, protejarea familiei ca entitate socială, inclusiv reglementarea condițiilor de acces la statutul juridic de membru al familiei, iar, pe de altă parte, stabilirea drepturilor și îndatoririlor reciproce dintre membrii familiei în cadrul interacțiunilor sociale care se stabilesc între ei. Ambele aspecte sunt detaliate prin prevederile Codului civil, între care se numără și efectele juridice, atât patrimoniale, cât și nepatrimoniale, ale relațiilor de familie. Între altele, art.309 din Codul civil prevede obligațiile reciproce dintre soți, de respect, fidelitate și sprijin moral reciproc. Obligația de respect reciproc presupune respectarea vieții personale a celuilalt soț, respectarea opiniilor, credințelor, relațiilor sociale în care se angajează, inclusiv a profesiei pe care o desfășoară. Obligația de sprijin moral reciproc vizează susținerea morală în momentele dificile care pot să apară pe parcursul căsniciei. Astfel, când apar probleme de sănătate ori profesionale, celălalt soț are obligația de a-și susține și de a-și încuraja partenerul în depășirea acestora. În plus, art.325 din Codul civil stabilește că soții sunt obligați să contribuie, în raport cu mijloacele fiecăruia, la suportarea cheltuielilor căsătoriei. Dacă în privința daunelor materiale cauzate de un prejudiciu corporal, inclusiv celor care se aflau în întreținerea persoanei vătămate, art.1.387 din Codul civil respectă principiul reparării integrale a pagubei, în privința daunelor morale ce decurg din obligația de sprijin moral reciproc, art.1.391 din Codul civil ar trebui să aducă un răspuns la fel de adecvat. Art.26 din Constituție recunoaște existența unor relații de familie pentru toți membrii acesteia, indiferent că sunt victime directe ori indirecte ale unor fapte ilicite cauzatoare de prejudicii corporale. Or, împiedicarea *de plano* a victimelor indirecte de a obține

repararea daunelor morale proprii, rezultate din afectarea relațiilor lor de familie cu victima directă care a suferit un prejudiciu corporal, introduce o diferențiere în protecția juridică acordată vieții familiale pe care Legea fundamentală nu o prevede. Crearea unei astfel de diferențieri, nejustificată de vreun criteriu obiectiv, exclusiv pe calea unei interpretări judiciare a unui text legal care nu prevede explicit o atare diferență de regim juridic, încalcă protecția constituțională a vieții familiale realizată de art.26 din Legea fundamentală (a se vedea, exemplificativ, Decizia Curții Constituționale nr.458 din 25 iunie 2020, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.581 din 2 iulie 2020).

47. Curtea constată că instanțele de drept comun sunt singurele care pot interpreta și aplica în cazurile concrete deduse judecății prevederile art.1.391 alin.(1) din Codul civil. Însă, în scopul interpretării și aplicării lor uniforme, legiuitorului îi revine obligația reglementării unor criterii în funcție de care să poată aprecia acordarea sau nu a daunelor morale și victimelor indirecte, respectiv a unor criterii care să sprijine instanțele judecătorești în determinarea sferei persoanelor care pot beneficia de astfel de reparații morale. În acest sens, pot fi utilizate drept repere elemente precum gravitatea vătămării corporale a victimei directe, caracterul său permanent și iremediabil, care să afecteze sever ori în mod excepțional posibilitățile de viață familială ale victimelor indirecte în interacțiunea lor cu victima directă, acestea putând constitui criterii pertinente, ce pot fi particularizate în funcție de circumstanțele fiecărei cauze. Totodată, în acordarea despăgubirilor trebuie asigurat un just echilibru între prejudiciul moral suferit și cuantumul daunelor, pentru a nu se ajunge în situația unei îmbogățiri fără justă cauză a beneficiarilor acestora.

48. De aceea, Curtea reține că dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil sunt neconstituționale în măsura în care limitează posibilitatea victimelor indirecte de a fi despăgubite pentru restrângerea posibilităților lor de viață familială și socială ca urmare a vătămării integrității corporale ori a sănătății victimei directe. Această constatare se impune indiferent de soluția la care ar putea ajunge instanța judecătorească investită cu soluționarea pe fond a cauzei care a permis ridicarea prezentei excepții de neconstituționalitate.

49. Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art.146 lit.d) și al art.147 alin.(4) din Constituție, al art.1–3, al art.11 alin.(1) lit.A.d) și al art.29 din Legea nr.47/1992, cu majoritate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

Decide:

Admite excepția de neconstituționalitate ridicată de Ministerul Public- Parchetul de pe lângă Curtea de Apel București în Dosarul nr.23568/301/2018 al Curții de Apel București – Secția penală și constată că dispozițiile art.1.391 alin.(1) din Codul civil sunt neconstituționale, în măsura în care limitează posibilitatea victimelor indirecte de a fi despăgubite pentru restrângerea posibilităților lor de viață familială și socială ca urmare a vătămării integrității corporale ori a sănătății victimei directe.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Curții de Apel București – Secția penală și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 9 iulie 2024.

OPINIE SEPARATĂ

În dezacord cu decizia pronunțată de Curtea Constituțională, cu majoritate de voturi, de admitere a excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.1391 alin.(1) din Codul civil, formulez prezenta opinie separată, considerând că excepția de neconstituționalitate ar fi trebuit să fie respinsă pentru următoarele considerente:

Actualul Cod civil reglementează, la art.252 și art.253 alin.(4), pentru prima dată în România, acordarea daunelor morale, respectiv repararea prejudiciului adus drepturilor nepatrimoniale, valorile avute în vedere și enumerate cu titlu exemplificativ, în cuprinsul art.252 anterior menționat, fiind viața, sănătatea, integritatea fizică și psihică, demnitatea, intimitatea vieții private, libertatea de conștiință, creația științifică, artistică, literară sau tehnică.

Potrivit art.253 alin.(4) din Codul civil, persoana prejudiciată poate cere despăgubiri sau, după caz, o reparație patrimonială pentru prejudiciul suferit, chiar dacă acesta este de natură nepatrimonială, în condițiile în care vătămarea este imputabilă autorului faptei prejudiciabile.

Prejudiciile nepatrimoniale provocate ca urmare a vătămării integrității fizice și a sănătății au fost clasificate în doctrină în următoarele categorii: prejudiciul rezultat în urma durerilor psihice sau fizice (despăgubirea este numită pretium doloris), prejudiciul estetic (despăgubirea este numită pretium pulchritudinis), prejudiciul de agrement și prejudiciul constând în pierderea speranței de viață. (a se

vedea Decizia nr.229 din 28 aprilie 2022, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.762 din 29 iulie 2022, par.22).

Această ipoteză specifică este reglementată prin dispozițiile art.1391 din Codul civil, conform cărora „în caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială”.

Potrivit art.1357 din Codul civil, condițiile ce trebuie îndeplinite pentru angajarea răspunderii civile delictuale sunt următoarele: săvârșirea unei fapte ilicite, vinovăția făptuitorului, existența unui prejudiciu și legătura de cauzalitate directă între fapta ilicită și prejudiciu.

În ceea ce privește prejudiciile, conform art.1355 alin.(3) și art.1385 alin.(1) din Codul civil, acestea se repară integral, dacă prin lege nu se prevede altfel.

Așa fiind, având în vedere condiționarea angajării răspunderii civile delictuale de existența unui raport direct de cauzalitate între săvârșirea faptei ilicite și prejudiciul produs, deducem că doar victima directă a faptei ilicite cauzatoare de prejudicii de natură nepatrimonială poate fi titulară a dreptului de a obține despăgubiri.

Aceeași concluzie rezultă și din interpretarea coroborată a prevederilor art.252 și art.253 alin.(4) din Codul civil, care fac trimitere doar la persoana prejudiciată, fără a reglementa alte categorii de persoane drept titulare ale dreptului de a obține despăgubiri. Or, atunci când a dorit să acorde despăgubiri altor categorii de persoane, legiuitorul a reglementat în mod expres persoanele îndreptățite; spre exemplu, în ipoteza decesului victimei directe, legiuitorul a prevăzut, la art.1391 alin.(2) din Codul civil, titularii dreptului la despăgubiri, arătând că aceștia sunt ascendenții, descendenții, frații, surorile și soțul, pentru durerea încercată prin moartea victimei, precum și oricare altă persoană care ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu.

Mai mult, reținem că, prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.498 din 4 iulie 2016, s-a admis sesizarea formulată și s-a stabilit că „dispozițiile art.1391 alin.(1) din Codul civil se interpretează în sensul că, într-o cauză penală având ca obiect o infracțiune de vătămare corporală din culpă, doar victima infracțiunii, care a suferit un prejudiciu, este îndreptățită să obțină o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială”. Prin decizia anterior menționată, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală a interpretat sistematic prevederile legale criticate, interpretare care indică voința legiuitorului în reglementarea dispoziției legale ce face obiectul prezentei excepții, fără a restrânge sfera de aplicare a prevederilor art.1391 din Codul civil, această voință constând în reglementarea despăgubirilor pentru prejudiciul nepatrimonial numai în favoarea victimei directe a faptei de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, nu și în favoarea așa-ziselor victime „prin ricoșeu”.

Soluția mai sus analizată este, de altfel, în acord cu standardele dreptului la respectarea vieții private și de familie, astfel cum acestea au fost stabilite prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, standarde preluate, apoi, în jurisprudența Curții Constituționale. În acest sens, prin Decizia nr.498 din 17 iulie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.650 din 26 iulie 2018, par. 30, instanța de contencios constituțional a reținut că dispozițiile art.8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale protejează individul de ingerința arbitrară a autorităților publice; el nu obligă statul doar să se abțină de la astfel de ingerințe, ci, suplimentar acestei obligații negative, impune și obligații pozitive inerente, în vederea respectării efective a vieții private sau de familie. Aceste obligații pot implica adoptarea de măsuri concepute pentru respectarea vieții private (Hotărârea din 17 iulie 2008, pronunțată în Cauza *I. împotriva Finlandei*, par.36).

Or, având în vedere cele mai sus menționate, apreciem că statul român și-a îndeplinit obligația pozitivă de garantare a dreptului la integritate psihică și a vieții de familie, prin reglementarea unui cadru juridic adecvat, caracterizat, în mod special, prin protecția penală conferită valorilor fundamentale anterior menționate, protecție asigurată prin incriminarea, la art.194 din Codul penal, a infracțiunii de vătămare corporală. În același sens, Codul civil reglementează, în Cartea a doua, relațiile de familie, iar Legea nr.95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.652 din 28 august 2015, prevede asigurarea asistenței de sănătate, prevăzând drepturi în favoarea persoanelor care în urma vătămării corporale rămân cu un handicap. Totodată, Legea nr.448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.1 din 3 ianuarie 2008, prevede posibilitatea persoanelor din această categorie de a beneficia de un asistent personal remunerat care poate fi membru al familiei.

De altfel, cu privire la obligația acordării daunelor morale, Curtea Constituțională a statuat în jurisprudența sa, spre exemplu prin Decizia nr.1358 din 21 octombrie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.761 din 15 noiembrie 2010, că aceasta trebuie lăsată la libera apreciere

a legiuitorului, care o poate reglementa potrivit competenței sale constituționale prevăzute la art.61 din Constituție.

În aceste condiții, observăm faptul că, în realitate, critica de neconstituționalitate formulată în prezenta cauză are în vedere interpretarea dată dispozițiilor art.1391 din Codul civil prin Decizia nr.12 din 16 mai 2016 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală, interpretarea prin care autorul excepției consideră că a fost restrânsă, în mod nejustificat, sfera beneficiarilor despăgubirilor ce se impune a fi acordate potrivit dispozițiilor art.1391 din Codul civil, sferă în care ar trebui incluse și victimele prin „ricoșeu”.

Însă, astfel cum am arătat mai sus, legătura de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu există doar în cazul persoanelor afectate în mod direct de faptele ilicite, adică a victimelor directe, prejudiciul suferit de victimele „prin ricoșeu” nefiind de natură a rezulta în mod direct din săvârșirea faptei ilicite. De altfel, în momentul în care victima directă primește despăgubiri, prejudiciul suferit de aceasta este reparat integral, iar consecințele faptei ilicite sunt remediate.

Pentru aceste motive, intră sub protecția art.26 din Constituție doar repararea prejudiciului suferit de victima directă, aceasta fiind și opțiunea legislativă prevăzută la art.1391 alin.(1) din Codul civil, textul criticat fiind, așadar, în acord cu dispozițiile constituționale invocate de autorul excepției.

În ceea ce privește răspunderea autorului faptei ilicite pentru prejudiciile provocate victimelor prin „ricoșeu”, aceasta ar putea constitui o altă formă de răspundere juridică civilă, care ar trebui reglementată în mod distinct, neintrând în prezent în sfera de reglementare a dispozițiilor art.1391 alin.(1) din Codul civil. Prin urmare, soluția propusă de autorul excepției ar putea constitui o opțiune de politică legislativă viitoare a statului, constând într-o formă de răspundere civilă distinctă, cu o natură juridică proprie, separată de răspunderea reglementată prin textul criticat.

De altfel, soluția legislativă în vigoare în prezent, potrivit căreia daunele morale sunt acordate numai persoanelor care au suferit în mod direct o vătămare, este justificată și de caracterul neevaluabil în bani a drepturilor nepatrimoniale, scopul acordării daunelor morale fiind acela de a conferi satisfacții morale pentru suferințele provocate, și nu satisfacții de natură patrimonială.

Nu în ultimul rând, subliniem faptul că singurele în măsură să aprecieze asupra prejudiciilor provocate prin fapte ilicite sunt instanțele de judecată, care au competența de a analiza circumstanțele concrete ale cauzelor deduse judecării; acesta este un alt motiv pentru care asemenea daune sunt prevăzute numai în favoarea persoanelor vătămate în mod direct, iar ele pot fi acordate doar proporțional cu natura valorilor lezate, evitând îmbogățirea fără justă cauză.

Judecător,

Gheorghe STAN